

Розділ IV. Управління в галузі охорони навколишнього середовища

§ 1. *Поняття та принципи управління в галузі охорони навколишнього природного середовища*

§ 2. *Органи державного управління загальної компетенції*

§ 3. *Органи державного управління спеціальної компетенції*

§ 4. *Інші органи державного управління в галузі - охорони навколишнього природного середовища*

§ 5. *Громадське управління в галузі охорони навколишнього природного середовища*

§ 6. *Функції управління в галузі охорони навколишнього природного середовища*

§ 1. *Поняття та принципи управління в галузі охорони навколишнього природного середовища*

Під управлінням у галузі охорони навколишнього природного середовища слід розуміти врегульований нормами екологічного права вид діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування й об'єднань громадян, спрямований на забезпечення суспільних відносин по використанню та охороні об'єктів екологічного права й дотримання державними органами, юридичними та фізичними особами й органами самоврядування встановлених еколого-правових норм.

Це управління здійснюється на засадах, передбачених Конституцією України, Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища", природоресурсними й іншими актами екологічного законодавства, а також законодавства, яким регулюється діяльність органів державного, самоврядного та громадського управління в цілому.

Відповідно до Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" метою управління у даній галузі є реалізація екологічного законодавства, контроль за додержанням вимог екологічної безпеки, забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, досягнення узгодженості дій державних і громадських органів у галузі охорони навколишнього природного середовища (ст. 16).

Органами управління, які здійснюють указані функції, є: Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади та їх територіальні підрозділи, місцеві державні адміністрації, органи виконавчої влади сільських, селищних і міських рад, яким делеговані певні повноваження органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища, а також громадські об'єднання й організації, якщо така діяльність передбачена їх статутами, зареєстрованими відповідно до

законодавства України.

Діяльність органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища базується на принципах, які відбивають вихідні положення щодо організації управління в даній сфері, що визначені в законах та інших нормативно-правових актах, які регулюють відносини у сфері взаємодії суспільства та природи. Узагальнюючи ці вихідні положення можна виділити основні принципи управління в даній сфері суспільних відносин, а саме: забезпечення законності при здійсненні управління у даній сфері; поєднання комплексного та диференційованого підходів в управлінні охороною навколишнього природного середовища; поєднання державного управління із самоврядним і громадським управлінням у даній сфері; впровадження басейнового управління; програмно-цільове забезпечення розробки та реалізації заходів у галузі охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів.

Принцип законності при здійсненні державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища. Він означає, що органи управління в даній сфері, їх посадові особи в процесі своєї діяльності мають керуватися приписами законодавства, що визначають їх повноваження, порядок прийняття відповідних управлінських рішень (щодо реалізації проектів господарської діяльності, зупинення чи припинення екологічно небезпечної виробничої та іншої господарської діяльності, організації заповідників тощо), надання управлінських послуг екологічного характеру (надання екологічної інформації за запитами громадян; організації та здійснення лабораторного визначення показників складу та властивостей проб, відібраних з об'єктів довкілля, скидів, викидів, відходів; підготовки документації щодо проведення акредитації вимірювальних лабораторій підприємств; підготовки документації щодо дотримання екологічних вимог об'єктами, що приватизуються тощо) та екологічні вимоги щодо заходів, які вони (органи державного управління) мають розробляти з метою забезпечення охорони довкілля, екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів. Законність у цій сфері державного управління забезпечується судовим захистом екологічних прав юридичних і фізичних осіб, у разі їх порушення органами виконавчої влади чи їх посадовими особами, притягненням посадових осіб органів виконавчої влади до юридичної відповідальності за порушення еколого-правових вимог та інших приписів законодавства, що регламентує діяльність органів державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Принцип поєднання комплексного та диференційованого підходів в управлінні охороною навколишнього природного середовища. Запровадження цього принципу обумовлено, з одного боку, тим, що взаємозалежність природних ресурсів, нерозривність екозв'язків у природних процесах потребує проведення в даній сфері, єдиної науково-технічної політики, координації зусиль усіх органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій і громадян у розробці та здійсненні заходів щодо охорони довкілля, використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки; комплексність передбачає й всебічне врахування всіх чинників (екологічних, економічних, технічних, соціальних та ін.), що можуть вплинути на ефективність природоохоронних заходів, а, з другого боку, притаманна окремим природним ресурсам особливість (екологічна, репродуктивна тощо) обумовлює необхідність виділення спеціалізованого управління щодо їх охорони та використання. Відповідно до цього принципу в Україні існує Міністерство охорони навколишнього природного середовища,

що здійснює комплексне управління охороною навколишнього природного середовища, та центральні органи виконавчої влади, що відповідальні за організацію охорони та використання окремих природних ресурсів (Держводгосп України, Держкомзем України, Держлісгосп України, Укррибдержгосп).

Принцип поєднання державного управління із самоврядним і громадським управлінням у галузі охорони навколишнього природного середовища. Таке поєднання обумовлено характером екологічних проблем, вирішення яких потребує узгоджених дій з боку органів державного управління й органів місцевого самоврядування. Так, органи місцевого самоврядування й органи громадського управління не можуть бути сторонніми спостерігачами того, як використовуються на їх територіях природні ресурси не тільки місцевого, але й загальнодержавного значення, стан яких впливає на екологічні умови життєдіяльності населення відповідної території. Необхідність збалансованого підходу до врахування місцевих і загальнодержавних інтересів виникає й при вирішенні питань будівництва на певній території підприємств зі знешкодження побутових і виробничих відходів, електростанцій та інших господарських об'єктів, діяльність яких створює загрозу для довкілля. За таких обставин створюється правовий механізм взаємодії органів державного управління й органів місцевого самоврядування та органів громадського управління при прийнятті на територіальному рівні рішень з певних питань охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки.

Принцип басейнового управління. Його запровадження викликано екологічним і економічним значенням річкових басейнів, які можуть охоплювати територію декількох адміністративно-територіальних одиниць. У межах річкових басейнів замикаються кругообіги речовин, розповсюджуються та акумулюються забруднюючі речовини, здійснюється розміщення об'єктів виробництва. Метою запровадження басейнового управління є створення умов для управління річковим басейном як єдиним цілим, забезпечення економічної цілісності басейнового водогосподарського комплексу, створення належних умов для збалансованості використання, охорони і відтворення водних ресурсів, запобігання порушенню умов формування водного стоку, прояву шкідливої дії вод. Басейновий принцип покладено в основу організації діяльності Державної інспекції охорони Азовського моря та Державної інспекції охорони Чорного моря, які є територіальними органами Мінприроди України та мають взаємодіяти в процесі здійснення своїх повноважень із органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування різних областей України (Херсонської, Миколаївської, Запорізької, Донецької областей) та Автономної Республіки Крим. Зазначений принцип знаходить відображення і в організації діяльності Держводгоспу України, у системі якого утворено басейнові управління водних ресурсів. Подальше впровадження басейнового управління у сфері водного господарства передбачено Концепцією розвитку водного господарства України, схваленої постановою Верховної Ради України від 14 січня 2000 року.

Принцип програмно-цільового забезпечення розробки та реалізації заходів у галузі охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів. Цей принцип є ключовим у даній сфері державного управління, дозволяє пов'язати цілі та завдання охорони довкілля на перспективний період із спрямованими на їх виконання конкретними заходами організаційного, технічного, наукового й іншого характеру, ресурсним (фінансовим, матеріально-технічним) забезпеченням цих заходів, а також із відповідальними за їх розробку та реалізацію

органами. Програмно-цільовий принцип реалізується шляхом підготовки державних екологічних програм, розділів з питань екологічної безпеки, охорони довкілля у складі державних програм економічного та соціального розвитку держави та в інших програмних документах (зокрема, в: Загальнодержавній програмі розвитку водного господарства, затвердженій Законом України від 17 січня 2002 р.; Загальнодержавній програмі формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки, затвердженій Законом України від 21 вересня 2000 р.; Національній програмі екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води, затвердженій Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1997 р.; Програмі перспективного розвитку заповідної справи в Україні ("Заповідники"), затвердженій Постановою Верховної Ради України від 22 вересня 1994 р.).

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттю управління в галузі охорони навколишнього природного середовища. На яких засадах воно здійснюється?
2. Назвіть органи управління в галузі охорони навколишнього природного середовища. На яких принципах ґрунтується їх діяльність?

---

§ 2. Органи державного управління загальної компетенції

Органами загальної компетенції, тобто органами, для яких повноваження з питань охорони навколишнього природного середовища є лише складовими загальних повноважень щодо вирішення питань економічного та соціального розвитку держави й окремих регіонів, є Кабінет Міністрів України, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад у межах делегованих повноважень органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища.

1. Кабінет Міністрів України. Він є вищим органом у системі органів виконавчої влади, відповідальним перед Президентом України та підконтрольним і підзвітним Верховній Раді України (стаття 113 Конституції України). Відповідно до свого статусу Кабінет

Міністрів України здійснює різноманітні функції, які поширюються на сферу охорони навколишнього природного середовища. У загальних рисах ці функції визначені у статті 116 Конституції України та конкретизовані в Законі України "Про охорону навколишнього природного середовища"(стаття 17) та в земельному, водному, лісовому кодексах, кодексі про надрах, законах про тваринний світ, про рослинний світ, про природно-заповідний фонд, про зону надзвичайної екологічної ситуації та в інших нормативно-правових актах.

Відповідно до законодавства Кабінет Міністрів України в галузі охорони навколишнього природного середовища:

- а) здійснює реалізацію екологічної політики;
- б) забезпечує розроблення державних республіканських, міждержавних і регіональних екологічних програм;
- в) координує діяльність міністерств, відомств, інших установ та організацій України в питаннях охорони навколишнього природного середовища;
- г) встановлює порядок утворення та використання Державного фонду охорони навколишнього природного середовища у складі Державного бюджету України та затверджує перелік природоохоронних заходів;
- ґ) встановлює порядок розробки та затвердження екологічних нормативів, лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, розміщення відходів;
- д) встановлює порядок визначення збору та її граничних розмірів за користування природними ресурсами, забруднення навколишнього природного середовища, розміщення відходів, інші види шкідливого впливу на нього;
- е) приймає рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення;
- є) організує екологічне виховання та екологічну освіту громадян;
- ж) приймає рішення про зупинення (тимчасово) або припинення діяльності підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності та підпорядкування, у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- з) керує зовнішніми зв'язками України в галузі охорони навколишнього природного середовища. Кабінет Міністрів України може здійснювати й інші повноваження відповідно до законодавства України.

Кабінет Міністрів України реалізує свої повноваження різноманітними засобами. Насамперед, це здійснюється шляхом прийняття постанов і розпоряджень із ключових питань управління в даній сфері та розробки законопроектів екологічної спрямованості та внесення їх на розгляд до Верховної Ради України. Також; важливим напрямком роботи Кабінету Міністрів є забезпечення розвитку міжнародно-правового співробітництва в галузі охорони навколишнього природного середовища. Зокрема, Кабінет Міністрів України укладає міжнародні договори, які стосуються різноманітних напрямів (охорони окремих природних ресурсів, збереження біологічної різноманітності, запобігання та ліквідації надзвичайних екологічних ситуацій тощо) і форм (обмін інформацією, організація конференцій, робочих нарад, консультацій тощо) співробітництва України з іншими країнами. Міжурядові угоди з питань охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки Україна має з Росією, США, Німеччиною, Данією, Польщею, Угорщиною, Грузією та іншими країнами.

2. Рада Міністрів Автономної Республіки Крим. Відповідно до статті 18 Закону України

"Про охорону навколишнього природного середовища" Рада Міністрів Автономної Республіки Крим: здійснює реалізацію законодавства України та Автономної Республіки Крим у галузі охорони навколишнього природного середовища; організує розроблення екологічних програм; встановлює порядок утворення та використання республіканського фонду охорони навколишнього природного середовища у складі республіканського бюджету Автономної Республіки Крим; погоджує розміщення підприємств, установ і організацій; визначає в установленому порядку нормативи збору та розміри зборів за забруднення навколишнього природного середовища, розміщення відходів; затверджує за поданням органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища для підприємств, установ і організацій ліміти використання природних ресурсів, за винятком природних ресурсів загальнодержавного значення, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, за винятком скидів, що призводять до забруднення природних ресурсів загальнодержавного значення, навколишнього природного середовища за межами території Автономної Республіки Крим, ті ліміти на утворення та розміщення відходів; організує проведення державної екологічної експертизи об'єктів, що створюються або функціонують на території Автономної Республіки Крим; організує ліквідацію екологічних наслідків аварій, залучає до її проведення підприємства, установи, організації, незалежно від підпорядкування та форм власності, і громадян; забезпечує систематичне й оперативне інформування населення, підприємств, установ та організацій про стан навколишнього природного середовища. Рада Міністрів Автономної Республіки Крим може здійснювати й інші повноваження, що не входять до компетенції республіканських органів державного управління України.

3. Місцеві державні адміністрації. Відповідно до статті 2 Закону України "Про місцеві державні адміністрації"(1999 р.) виконавчу владу в областях, районах, районах Автономної Республіки Крим, у містах Києві та Севастополі здійснюють обласні, районні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації. Місцева державна адміністрація є місцевим органом виконавчої влади і входить до системи органів виконавчої влади. Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою.

Основними завданнями місцевих державних адміністрацій у сфері екології та природокористування є забезпечення в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці:

- 1) виконання положень Конституції України, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади вищого рівня з питань охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки та природокористування;
- 2) законності та правопорядку у сфері екології та природокористування, додержання екологічних прав громадян;
- 3) виконання державних і регіональних програм охорони довкілля;
- 4) підготовки та виконання відповідних бюджетів, у тому числі в частині, що стосується охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки та природокористування;
- 5) звіту про виконання відповідних бюджетів і програм;
- 6) взаємодії з органами місцевого самоврядування з питань охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки та природокористування;
- 7) реалізації інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами

повноважень у галузі охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки та природокористування.

Із урахуванням цих завдань Законом України "Про місцеві державні адміністрації" (стаття 21) визначаються повноваження місцевих державних адміністрацій у галузі використання й охорони земель, природних ресурсів і охорони довкілля. Так, місцева державна адміністрація: 1) розробляє та забезпечує виконання затверджених у встановленому законом порядку програм раціонального використання земель, лісів, підвищення родючості ґрунтів, що перебувають у державній власності; 2) подає пропозиції відповідним радам і здійснює заходи щодо реалізації їх рішень про приватизацію земель та їх вилучення для державних потреб; 3) розробляє, подає на затвердження відповідної ради та забезпечує виконання регіональних екологічних програм; звітує перед відповідною радою про їх виконання; вносить до відповідних органів пропозиції щодо державних екологічних програм; 4) вживає заходів до відшкодування шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону довкілля підприємствами, установами, організаціями та громадянами; 5) вносить пропозиції відповідним органам місцевого самоврядування щодо організації територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення; 6) інформує населення про екологічно небезпечні аварії та ситуації, стан довкілля, а також про заходи, що вживаються до його поліпшення; 7) організовує роботу по ліквідації наслідків екологічних аварій, залучає до цих робіт підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та громадян; 8) вносить пропозиції в установленому законом порядку про зупинення діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності в разі порушення ними законодавства про охорону довкілля та санітарних правил; 9) розробляє та забезпечує дотримання правил користування водозабірними спорудами, призначеними для задоволення питних, побутових та інших потреб населення, зони санітарної охорони джерел водопостачання; обмежує або забороняє використання підприємствами питної води у промислових цілях.

Місцеві державні адміністрації здійснюють також повноваження, делеговані їм обласними та районними радами відповідно до Конституції України в обсягах і межах, передбачених статтею 44 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" (1997 р.). Зокрема, до таких повноважень відносяться: 1) визначення відповідно до закону розміру відрахувань підприємствами, установами й організаціями, що надходять на розвиток шляхів загального користування в області; 2) погодження у випадках, передбачених законом, з відповідними сільськими, селищними, міськими радами питань щодо розподілу коштів за використання природних ресурсів, які надходять до фондів охорони навколишнього природного середовища; 3) підготовка проектів рішень про віднесення лісів до категорії захисності, а також; про поділ лісів за розрядами такс у випадках і порядку, передбачених законом; 4) прийняття у встановленому законом порядку рішень про заборону використання окремих природних ресурсів загального користування; 5) визначення відповідно до законодавства режиму використання територій рекреаційних зон; 6) затвердження для підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, лімітів викидів і скидів забруднюючих речовин у довкілля та лімітів розміщення відходів у випадках, передбачених законом.

4. Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад. Вони, відповідно до Конституції України та Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для

здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" та іншими законами. Виконавчі органи місцевих рад поєднують самоврядне управління із державним управлінням (у межах делегованих повноважень органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища) охороною довкілля, забезпеченням екологічної безпеки та природокористуванням. На виконавчі органи місцевих рад покладається:

а) вирішення відповідно до власних (самоврядних) повноважень (стаття 33 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні") наступних питань:

1) підготовка та внесення на розгляд ради пропозицій щодо встановлення ставки земельного податку, розмірів плати за користування природними ресурсами, вилучення (викупу), а також надання під забудову та для інших потреб земель, що перебувають у власності територіальних громад; визначення в установленому порядку розмірів відшкодувань підприємствами, установами й організаціями незалежно від форм власності за забруднення довкілля й інші екологічні збитки; встановлення платежів за користування комунальними та санітарними мережами відповідних населених пунктів;

2) підготовка та подання на затвердження ради проектів місцевих програм охорони довкілля, участь у підготовці загальнодержавних і регіональних програм охорони довкілля;

3) підготовка та внесення на розгляд ради пропозицій щодо прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення й інших територій, що підлягають особливій охороні; внесення пропозицій до відповідних державних органів про оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками природи, історії або культури, які охороняються законом;

4) справляння плати за землю;

б) здійснення делегованих повноважень органів державного управління:

- здійснення контролю за додержанням земельного та природоохоронного законодавства, використанням і охороною земель, природних ресурсів загальнодержавного та місцевого значення, відтворенням лісів;

- реєстрація суб'єктів права власності на землю; реєстрація права користування землею і договорів на оренду землі; видача документів, що посвідчують право власності та право користування землею;

- організація та ведення земельно-кадастрової документації;

- погодження питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів загальнодержавного значення;

- вирішення земельних спорів у порядку, встановленому законом;

- здійснення необхідних заходів щодо ліквідації наслідків екологічних катастроф, стихійного лиха, епідемій, епізоотій, інших надзвичайних ситуацій, інформування про них населення, залучення в установленому законом порядку до цих робіт підприємств, установ та організацій, а також населення;

- визначення території для складування, зберігання або розміщення виробничих, побутових та інших відходів відповідно до законодавства;

- підготовка висновків щодо надання або вилучення в установленому законом порядку земельних ділянок, що проводиться органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування;

- погодження проектів землеустрою;
- здійснення контролю за виконанням проектів і схем землеустрою, проектів внутрішньогосподарського землеустрою.

Окрім зазначених делегованих повноважень, до відання виконавчих органів міських (за винятком міст районного значення) рад належить також координація на відповідній території діяльності місцевих землевпорядних органів, а також спеціально уповноважених державних органів управління з питань охорони навколишнього природного середовища.

---

§ 3. Органи державного управління спеціальної компетенції

Органами державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища спеціальної компетенції є центральні органи виконавчої влади й урядові органи державного управління із підпорядкованими їм територіальними підрозділами, для яких забезпечення реалізації екологічної політики на загальнодержавному та місцевому рівнях є єдиним, головним призначенням. Такими органами є: Міністерство охорони навколишнього природного середовища України; Державний комітет природних ресурсів України; Державний комітет України по земельних ресурсах, Державний комітет України по водному господарству; Державний комітет лісового господарства України, а також урядові органи державного управління із спеціальними повноваженнями: Державна екологічна інспекція (Держекоінспекція); Державна служба заповідної справи; Державна гідрометеорологічна служба (Держгідромет); Державний департамент рибного господарства (Укрдержрибгосп).

Спеціальні повноваження в даній галузі мають і Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи; Державний комітет ядерного регулювання України.

Серед цих органів слід виділити Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, яке було утворено внаслідок реорганізації Міністерства екології та природних ресурсів України відповідно до Указу Президента України від 15.09.2003 р. "Про заходи щодо підвищення ефективності державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів".

Відповідно до Положення про Міністерство охорони навколишнього природного середовища, що затверджено Указом Президента України від 10 лютого 2004 року, Мінприроди України є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки, а також гідрометеорологічної діяльності.

Основними завданнями Мінприроди України є:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів (земля, надра, поверхневі та підземні води, атмосферне повітря, ліси й інша рослинність, тваринний світ, морське середовище та природні ресурси територіальних вод, континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони України), екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки, а також гідрометеорологічної діяльності, створення екологічних передумов для сталого розвитку України;
- здійснення комплексного управління та регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки, а також гідрометеорологічної діяльності;
- здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів (крім надр), екологічну та в межах своєї компетенції радіаційну безпеку, поведження з відходами.

Мінприроди України, відповідно до покладених на нього завдань, у порядку, встановленому законодавством, може застосовувати різноманітні засоби щодо забезпечення організації природоохоронної діяльності, реалізації екологічного законодавства. Так, на Мінприроди України покладено підготовку пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання та відтворення природних ресурсів (крім надр), забезпечення екологічної та, у межах своєї компетенції, радіаційної безпеки. Мінприроди України має також брати участь у розробленні проектів Державної програми економічного та соціального розвитку України й Державного бюджету України, організувати розроблення та реалізацію загальнодержавних програм з охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання та відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної та, у межах своєї компетенції, радіаційної безпеки, а також гідрометеорологічної діяльності, сприяти розробленню регіональних програм з цих питань і координації їх виконання. До повноважень Мінприроди України відноситься й реалізація єдиної науково-технічної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання та відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Одним із ключових повноважень Мінприроди є координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, а також; гідрометеорологічної діяльності. Вона здійснюється Мінприроди України шляхом: залучення спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками) до розгляду питань, що належать до компетенції Міністерства; скликання в установленому порядку наради з питань, що належать до його

повноважень і функцій; виданням у разі потреби разом з іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади спільних актів; заслуховування відповідних звітів посадових осіб центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також; підприємств, установ та організацій, наданням керівникам підприємств, установ та організацій обов'язкових для виконання приписів щодо усунення виявлених порушень законодавства з питань охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, екологічної та, у межах своєї компетенції, радіаційної безпеки тощо.

Ряд повноважень Мінприроди України мають запобіжно-контрольний характер. Таким є повноваження щодо: а) організації та здійснення державного контролю за додержанням норм і правил у сфері використання й охорони природних ресурсів, у тому числі землі, поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря, лісів, інших об'єктів рослинного і тваринного світу, морського середовища, а також природних ресурсів територіальних вод, континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони України, вимог екологічної та, у межах своєї компетенції, радіаційної безпеки, у тому числі в пунктах пропуску через державний кордон України, у сфері поводження з відходами, гідрометеорологічної діяльності; б) державної екологічної експертизи; в) моніторингу навколишнього природного середовища (екологічного моніторингу).

Важливе значення мають юрисдикційні повноваження, які надають Мінприроди право:

- застосовувати у випадках, передбачених законодавством, економічні санкції до підприємств, установ та організацій за порушення вимог законодавства;
- подавати позови про відшкодування шкоди і втрат, завданих унаслідок такого порушення;
- розглядати справи про адміністративні правопорушення;
- передавати правоохоронним органам, у разі наявності підстав, передбачених законодавством, матеріали про виявлені факти злочинів;
- обмежувати, тимчасово забороняти (зупиняти) в установленому порядку діяльність підприємств, установ, організацій та об'єктів незалежно від форми власності або вносити до Кабінету Міністрів України відповідні подання щодо припинення діяльності, якщо вона провадиться з порушенням норм і правил охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки.

Відповідно до свого статусу Мінприроди має широку сферу застосування своїх повноважень. Воно, зокрема, бере участь разом з відповідними органами виконавчої влади в роботі із стандартизації, сертифікації, акредитації, метрологічного забезпечення у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, екологічної безпеки, гідрометеорологічної діяльності. Також Міністерство: забезпечує збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі, ведення Червоної книги України та Зеленої книги України; організовує проведення державних випробувань пестицидів та агрохімікатів вітчизняного й іноземного виробництва; здійснює управління державною системою гідрометеорологічних спостережень, забезпечує її функціонування та розвиток, організовує гідрометеорологічне прогнозування; бере участь у плануванні та здійсненні заходів попередження та реагування на надзвичайні ситуації в частині забезпечення екологічної та, у межах своєї компетенції, радіаційної безпеки; організовує і координує в установленому порядку проведення астрономо-геодезичних, гравіметричних, аерокосмічних зйомок для дистанційного зондування Землі з метою

вивчення природних ресурсів і стану довкілля; виконання державних і регіональних програм, здійснення заходів з розвитку туризму, рекреації; виконує у межах, визначених законодавством України, функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління; бере участь у реалізації антимонопольної політики у сфері діяльності Міністерства, вносить у встановленому порядку пропозиції щодо зміни форми власності підприємств, що належать до сфери його управління, чи їх відокремлених структурних підрозділів, та вирішує питання щодо їх реорганізації; виконує завдання щодо мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави у межах, визначених законодавством; забезпечує реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, контроль за її збереженням у центральному апараті Міністерства, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління; сприяє екологічній освіті й екологічному вихованню громадян, здійснює співробітництво з природоохоронними об'єднаннями громадян; виконує інші повноваження та функції, передбачені законодавством.

Важливі повноваження у даній сфері має Державний комітет природних ресурсів України, який було утворено як і Мінприроди України внаслідок реорганізації Міністерства екології та природних ресурсів України згідно Указу Президента України від 15 жовтня 2003 р. "Про заходи щодо підвищення ефективності державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів".

Відповідно до Положення про Державний комітет природних ресурсів України, затвердженого Указом Президента України від 10 лютого 2004 року, Держком-природресурсів України є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з геологічного вивчення та забезпечення раціонального використання надр, а також топографо-геодезичної, картографічної діяльності.

Основними завданнями Держкомприродресурсів України є:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, топографо-геодезичної, картографічної діяльності, формування національної екологічної мережі;
- забезпечення розвитку мінерально-сировинної бази, організації геологічного, геофізичного, геохімічного, гідрогеологічного, інженерно-геологічного й еколого-геологічного вивчення надр, пошуку та розвідки корисних копалин на території України, у межах територіальних вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України, раціонального використання надр, картографування геологічного середовища, а також розвитку топографо-геодезичної, картографічної діяльності;
- здійснення державного моніторингу геологічного середовища та мінерально-сировинної бази, проведення еколого-геологічних досліджень; здійснення державного контролю за геологічним вивченням надр, забезпечення здійснення державного геодезичного нагляду за топографо-геодезичною і картографічною діяльністю, участь у здійсненні державного контролю й нагляду за охороною та використанням надр.

Держкомприродресурсів України відповідно до законодавства для виконання покладених на нього завдань: готує пропозиції щодо формування та реалізації державної політики у сфері геологічного вивчення надр і раціонального використання природних ресурсів, топографо-геодезичної та картографічної діяльності, заповідної

справи, формування національної екологічної мережі; організовує розроблення та реалізацію загальнодержавних програм у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, а також; топографо-геодезичної, картографічної діяльності; реалізовує єдину науково-технічну політику у сфері геологічного вивчення надр і раціонального використання природних ресурсів, топографо-геодезичної, картографічної діяльності; організовує і координує в установленому порядку проведення геологічних досліджень; виконує функції державного замовника з проведення геологічних досліджень, єдиного замовника державного контракту з приросту запасів корисних копалин і головного розпорядника коштів державного бюджету, що спрямовуються на проведення геологорозвідувальних робіт; розробляє і затверджує у межах своєї компетенції правила проведення геологічних досліджень, пошуку, розвідки й оцінки запасів і ресурсів корисних копалин, топографо-геодезичних та картографічних досліджень і робіт, акти регулювання заповідної справи, інші нормативно-правові акти й нормативні документи; забезпечує проведення державної реєстрації та обліку робіт з геологічного вивчення надр, топографо-геодезичних і картографічних робіт.

Також Держкомприродресурсів видає в установленому законодавством порядку спеціальні дозволи на користування ділянками надр, дозволи (ліцензії) на пошук (розвідку) та експлуатацію родовищ корисних копалин, на проведення топографо-геодезичних і картографічних робіт і в інших випадках, передбачених законодавством, а також контролює додержання умов виданих дозволів (ліцензій), зупиняє та анулює їх дію; бере участь у встановленні квот (лімітів) на видобуток окремих видів корисних копалин; координує діяльність центральних і місцевих органів виконавчої влади у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, топографо-геодезичної та картографічної діяльності; аналізує пооб'єктні плани підприємств, установ та організацій, які проводять геологорозвідувальні та топографо-геодезичні й картографічні роботи на території України за кошти державного бюджету, вносить до них у разі потреби зміни, доповнення й затверджує їх; визначає склад та обсяг інформації, яка підлягає обов'язковій передачі до Державного інформаційного геологічного фонду України, Державного картографо-геодезичного фонду України, порядок обліку та користування нею, розпоряджається в установленому законодавством порядку наявною інформацією; бере участь у топографо-геодезичному й картографічному забезпеченні проведення земельної реформи, делімітації та демаркації державного кордону та формуванні відповідної бази картографічних даних.

Окрім того, Держкомприродресурсів України здійснює державний контроль за геологічним вивченням надр (державний геологічний контроль), топографо-геодезичною, картографічною діяльністю (державний геодезичний нагляд), виконанням програм у цих сферах, повнотою геологічного вивчення надр, своєчасністю і правильністю державної реєстрації робіт з геологічного вивчення надр, наявністю спеціальних дозволів, виконанням передбачених ними умов, а також: ліцензій на провадження певних видів господарської діяльності, додержанням під час дослідно-промислової експлуатації родовищ корисних копалин технологій, які забезпечують необхідне їх вивчення і виключають можливість пошкодження родовищ, виконанням рекомендацій державної експертизи з оцінки запасів корисних копалин, збереженням розвідувальних гірничих виробок і свердловин, а також геологічної документації, зразків порід, дублікатів проб, що можуть бути використані для подальшого вивчення надр, додержанням вимог законодавства про надра, а також

проектів, стандартів, норм, правил, інших нормативних документів з геологічного вивчення надр, у тому числі під час експлуатації родовищ корисних копалин, топографо-геодезичної та картографічної діяльності; бере участь у здійсненні державного контролю й нагляду за охороною та раціональним використанням надр; здійснює державний геодезичний нагляд, спрямований на забезпечення додержання суб'єктами господарської діяльності встановленого порядку виконання топографо-геодезичних і картографічних робіт; виконує й інші повноваження та функції, передбачені законодавством.

Важливу роль у забезпеченні державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища відіграють центральні органи виконавчої влади, на які покладено забезпечення реалізації державної політики у таких галузях як охорона та використання землі, а також водне, лісове й рибне господарство.

Забезпечення охорони та використання землі покладено на Державний комітет України по земельних ресурсах, Положення про який затверджено Указом Президента України від 14 серпня 2000 р.

Державний комітет України по земельних ресурсах (Держкомзем України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України. Держкомзем України вносить у встановленому порядку пропозиції щодо формування державної політики у сфері регулювання земельних відносин, використання, охорони та моніторингу земель, ведення державного земельного кадастру й забезпечує її реалізацію, здійснює управління в цій сфері, а також міжгалузеву координацію та функціональне регулювання з питань, віднесених до його відання. Зокрема, Держкомзем України готує пропозиції щодо вдосконалення регулювання земельних відносин, розпорядження земель державної та комунальної власності, державного контролю за використанням і охороною земель, а також змісту, організації та порядку ведення державного земельного кадастру, здійснення моніторингу земель; розробляє державні програми з питань розвитку земельних відносин, приватизації земель, раціонального використання, охорони та здійснення моніторингу земель, ведення державного земельного кадастру, а також здійснює нормативно-методичне забезпечення їх виконання; організовує та забезпечує проведення робіт з грошової, у тому числі експертної, оцінки земель, готує пропозиції щодо вдосконалення методики та порядку проведення таких робіт; забезпечує розроблення та здійснення організаційних, економічних, екологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, їх захист від шкідливих антропогенних впливів, а також; на відтворення та підвищення родючості ґрунтів, продуктивності земель, забезпечення режиму земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення; бере участь у розробленні та здійсненні заходів щодо розвитку ринку земель, кредитних відносин і вдосконалення системи оподаткування; здійснює в межах своїх повноважень державний контроль за додержанням земельного законодавства, у тому числі встановленого порядку вилучення і надання земельних ділянок, режиму використання земельних ділянок відповідно до їх цільового призначення й умов надання, власниками земельних ділянок і землекористувачами та здійснює інші функції, необхідні для виконання покладених на нього завдань.

Забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері розвитку водного господарства, меліорації земель, забезпечення потреб населення і галузей національної

економіки у водних ресурсах покладено на Державний комітет України по водному господарству (Держводгосп України), Положення про який затверджено Указом Президента України від 14 липня 2000 року.

Основними завданнями Держводгоспу України є: підготовка пропозицій щодо формування державної політики у сфері розвитку водного господарства, меліорації земель, забезпечення потреб населення і галузей національної економіки у водних ресурсах, здійснення в цій сфері єдиної технічної політики, впровадження досягнень науки і техніки, нових технологій, передового досвіду роботи та забезпечення реалізації цієї політики; розроблення й участь у реалізації загальнодержавних, міждержавних і регіональних програм використання й охорони вод і відтворення водних ресурсів; забезпечення задоволення потреб населення та галузей національної економіки у водних ресурсах і проведення їх міжбасейнового перерозподілу; здійснення заходів, пов'язаних із запобіганням шкідливій дії вод і ліквідацією її наслідків, включаючи протипаводковий захист сільських населених пунктів і земель.

Відповідно до покладених завдань Держводгосп України: бере участь у розробленні економічних цільових програм розвитку галузей національної економіки з урахуванням забезпечення раціонального використання водних ресурсів; визначає потреби населення і галузей національної економіки у водних ресурсах, розробляє пропозиції щодо визначення пріоритетних напрямів розвитку водного господарства та меліорації земель; здійснює контроль за додержанням режиму роботи водосховищ комплексного призначення, водогосподарських систем і каналів, використання прибережних захисних смуг, достовірністю державного обліку водокористування, технічним станом гідротехнічних споруд, які належать підприємствам, установам, організаціям, що перебувають у сфері його управління; розробляє довгострокові прогнози водогосподарських балансів і схеми комплексного використання вод та охорони водних ресурсів, бере участь у вирішенні питань, пов'язаних із міждержавним розподілом стоку річок і використанням прикордонних вод; бере участь у створенні та забезпеченні функціонування системи державного моніторингу довкілля у частині проведення радіологічних і гідрохімічних спостережень на водогосподарських системах комплексного призначення, транскордонних водотоках, у системах міжгалузевого і сільськогосподарського водопостачання в зонах впливу атомних електростанцій, за станом ґрунтів у зонах впливу меліоративних систем і переформуванням берегів і прибережних зон водосховищ; організовує виконання робіт, пов'язаних з мінімізацією наслідків шкідливої дії вод, у тому числі щодо захисту від підтоплення, протипаводкового і протиповеневого захисту земель, а також сільських населених пунктів; розглядає відповідно до законодавства справи про адміністративні правопорушення і в межах своїх повноважень приймає відповідні рішення; здійснює інші функції, необхідні для виконання покладених на нього завдань. Формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері лісового та мисливського господарства, здійснення управління в цій сфері, а також; міжгалузеву координацію та функціональне регулювання питань покладено на Державний комітет лісового господарства України, Положення про який затверджено Указом Президента України від 14 серпня 2000 року.

Основними завданнями - Держкомлісгоспу України є: забезпечення реалізації державної політики у сфері лісового та мисливського господарства, а також: охорони, захисту, раціонального використання і відтворення лісових ресурсів, мисливських тварин, підвищення ефективності лісового та мисливського господарства; здійснення

державного управління, регулювання й контролю у сфері лісового та мисливського господарства; розроблення й організація виконання загальнодержавних, міждержавних і регіональних програм у сфері захисту, підвищення продуктивності, раціонального використання і відтворення лісів, а також участь у розробленні та виконанні таких програм з питань використання і відтворення мисливських тварин, розвитку мисливського господарства.

Держкомлісгосп України відповідно до покладених на нього завдань: готує пропозиції щодо формування та реалізації державної політики у сфері лісового та мисливського господарства; забезпечує проведення єдиної науково-технічної політики у сфері лісового та мисливського господарства, впровадження досягнень науки та техніки, а також нових технологій і передового досвіду у цих галузях; виступає у встановленому порядку замовником науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, необхідних для реалізації програм розвитку лісового та мисливського господарства; організовує відповідно до законодавства діяльність метрологічної служби на підприємствах, в установах і організаціях, що належать до сфери його управління; розробляє норми, правила та інші нормативні документи у сфері охорони, захисту, раціонального використання лісових ресурсів і відтворення лісів; визначає основні засади й організовує проведення лісовпорядкування, впорядкування мисливських угідь, а також; веде державний лісовий кадастр, облік лісів, а також моніторинг і державний кадастр мисливських тварин; видає дозволи на спеціальне використання лісових ресурсів державного значення в межах встановлених лімітів, за винятком територій природно-заповідного фонду; погоджує проекти використання лісових ресурсів державного значення; бере участь у розробленні лімітів і норм використання мисливських тварин, доводить затверджені у встановленому порядку зазначені ліміти до відома користувачів мисливських угідь; встановлює відповідно до законодавства строки полювання, сезонні строки початку та закінчення заготівлі дрібнолісних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань; здійснює інші функції, необхідні для виконання покладених на нього завдань.

У забезпеченні реалізації державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища раціонального використання природних ресурсів важливу роль відіграють також урядові органи, на які покладено здійснення певних функцій управління в даній сфері - Державна екологічна інспекція (Держекоінспекція), Державна служба заповідної справи, Державна гідрометеорологічна служба (Держгідромет), Державна інспекція з контролю за охороною, захистом, використанням і відтворенням лісів, Державний департамент рибного господарства (Укрдержрибгосп).

Державна екологічна інспекція (Держекоінспекція) є урядовим органом державного управління, який діє у складі Мінприроди та йому підпорядковується. Згідно Положенням про Державну екологічну інспекцію, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2001 р. (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16 червня 2004 р.), основними завданнями Держекоінспекції є: участь у межах своєї компетенції в реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів (земля, поверхневі води, атмосферне повітря, тваринний і рослинний світ, природні ресурси територіальних вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України), поводження з відходами, небезпечними хімічними речовинами, пестицидами й агрохімікатами, екологічної та радіаційної безпеки;

здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів (крім надр і лісів), екологічну та в межах своєї компетенції радіаційну безпеку, поводження з відходами.

Державна служба заповідної справи, статус якої визначено Положенням про неї, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2001 р. (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2004 р.), має основними завданнями: участь у реалізації державної політики у сфері збереження та невиснажливого використання природно-заповідного фонду, відтворення його природних комплексів та об'єктів; забезпечення державного управління територіями й об'єктами природно-заповідного фонду; здійснення державного контролю за додержанням режиму територій і об'єктів природно-заповідного фонду; забезпечення збереження біологічного та ландшафтного різноманіття на територіях природно-заповідного фонду; підготовка пропозицій щодо сталого розвитку репрезентативної мережі природно-заповідного фонду та формування національної екологічної мережі.

Державна гідрометеорологічна служба (Держгідромет) відповідно до Положення про неї, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р., має своїми основними завданнями: участь у реалізації - державної політики у сфері гідрометеорології та моніторингу довкілля; здійснення управління і контролю у сфері гідрометеорологічної діяльності; організацію гідрометеорологічного та кліматичного вивчення території України, функціонування системи гідрометеорологічних спостережень і прогнозування, здійснення в установленому порядку гідрометеорологічного забезпечення й обслуговування, ведення галузевого державного архіву даних спостережень; реалізацію в межах своєї компетенції науково-технічної політики, організація та координація наукових досліджень з питань гідрометеорології та клімату; взаємодію з міжнародними організаціями й національними гідрометеорологічними службами інших держав, представництво України у Всесвітній метеорологічній організації та участь у межах своєї компетенції в реалізації Рамкової конвенції ООН про зміну клімату.

Урядовим органом державного управління є Державна інспекція з контролю за охороною, захистом, використанням і відтворенням лісів (Держлісінспекція). Положення про неї затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 2004 р. Держлісінспекція діє у складі Мінприроди і йому підпорядковується, має у своїй діяльності керуватися Конституцією України, законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, відповідним Положенням і наказами Мінприроди України. У межах своїх повноважень Держлісінспекція має узагальнювати практику застосування законодавства, розробляє пропозиції щодо удосконалення законодавства і подавати їх на розгляд Мінприроди України. Основними завданнями Держлісінспекції є: участь у межах своєї компетенції в реалізації державної політики у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів; здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів.

Забезпечення реалізації державної політики у сфері рибного господарства, охорони, відтворення та раціонального використання водних живих ресурсів покладається на Державний департамент рибного господарства (Укрдержрибгосп), який є урядовим

органом державного управління, що діє у складі Мінагрополітики і йому підпорядковується. Положення про Державний департамент рибного господарства затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2000 року.

Основними завданнями Укрдержрибгоспу є розроблення та реалізація комплексних заходів щодо охорони, відтворення та використання водних живих ресурсів, вивчення стану їх запасів у рибогосподарських водоймах України, територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні України та водах за межами юрисдикції України відповідно до міжнародних зобов'язань України; здійснення державного нагляду за безпекою мореплавства флоту рибного господарства України; здійснення та координування за дорученням Кабінету Міністрів України і Мінагрополітики міжнародного багатостороннього та двостороннього співробітництва з метою розвитку рибного господарства з урахуванням сучасних міжнародних тенденцій, забезпечення доступу підприємств рибного господарства України до запасів водних живих ресурсів Світового океану; участь у реалізації єдиної технічної та інвестиційної політики, створення правових умов впровадження у виробництво прогресивних технологій, досягнень науки, техніки і передового досвіду, проведення комплексного аналізу соціально-економічного та науково-технічного розвитку рибного господарства України; задоволення потреб населення та виробництва в рибопродукції з високими споживчими властивостями, що забезпечують конкурентоспроможність цієї продукції на внутрішньому і зовнішньому ринку.

Окрім зазначених органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища, спеціальні повноваження в даній галузі мають Міністерство охорони здоров'я України, Державний комітет ядерного регулювання України, Міністерство надзвичайних ситуацій України та Державний комітет України з питань подолання наслідків Чорнобильської катастрофи.

Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Положення про Міністерство охорони здоров'я України затверджено Указом Президента України від 24 липня 2000 року. МОЗ України є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сферах охорони здоров'я, санітарного й епідемічного благополуччя населення, створення, виробництва, контролю якості та реалізації лікарських засобів і виробів медичного призначення.

На МОЗ України, зокрема, покладено здійснення контролю і нагляду за додержанням санітарного законодавства, державних стандартів, критеріїв і вимог, спрямованих на забезпечення санітарного й епідемічного благополуччя населення; забезпечення відповідно до законодавства проведення державної санітарно-гігієнічної експертизи; вивчення, аналіз і прогнозування показників стану здоров'я населення залежно від стану середовища життєдіяльності людини; взяття участі в розробці заходів, спрямованих на недопущення шкідливого впливу факторів довкілля на здоров'я людини; затвердження відповідно до законодавства державних санітарних норм, правил, гігієнічних нормативів; встановлення в межах своєї компетенції державних стандартів якості питної води; взяття участі в розробці та введенні в дію екологічних нормативів і норм радіаційної безпеки; погодження в установленому законодавством порядку всіх державних стандартів, технічних умов, промислових зразків, іншої нормативно-технічної документації об'єктів, які можуть мати шкідливий вплив на здоров'я населення тощо.

Державний комітет ядерного регулювання України (Держатомрегулювання України) є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Положення про Державний комітет ядерного регулювання України затверджено Указом Президента України № 155 від 6 березня 2001 року. Основними завданнями Держатомрегулювання України є: участь у формуванні та забезпечення реалізації державної політики у сфері використання ядерної енергії, забезпечення додержання вимог ядерної та радіаційної безпеки; здійснення в межах своєї компетенції державного регулювання безпеки використання ядерної енергії, додержання вимог ядерної та радіаційної безпеки; здійснення державного нагляду за додержанням законодавства, норм, правил і стандартів з використання ядерної енергії, вимог ядерної та радіаційної безпеки; координація діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, що відповідно до законодавства здійснюють державне регулювання ядерної та радіаційної безпеки. Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій і Державний комітет України з питань подолання наслідків Чорнобильської катастрофи утворені внаслідок реорганізації Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи відповідно до Указу Президента України "Про заходи щодо вдосконалення системи державного управління у сфері подолання наслідків Чорнобильської катастрофи" № 755/2004 від 6 липня 2004 року. Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, рятувальної справи, пожежної безпеки тощо; Державний комітет України з питань подолання наслідків Чорнобильської катастрофи є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань захисту населення і територій від наслідків Чорнобильської катастрофи, у тому числі з питань соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, перетворення об'єкта "Укриття" в екологічно безпечну систему, реабілітації забруднених унаслідок Чорнобильської катастрофи територій. Діяльність Державного комітету України з питань подолання наслідків Чорнобильської катастрофи спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра України з питань надзвичайних ситуацій.

---

§ 4. Інші органи державного управління в галузі - охорони навколишнього природного середовища

Державне управління в галузі охорони навколишнього природного середовища, як зазначалося, здійснюється й іншими центральними органами виконавчої влади, завданням яких є забезпечення реалізації державної політики в окремих галузях економіки чи сферах управління. Повноваження таких центральних органів виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища можуть мати галузевий характер, тобто поширюватися на певну сферу економіки (промисловість, енергетику, сільське господарство, транспорт тощо), або функціональний характер, тобто спрямовані на здійснення певної державної функції (статистичного обліку, розробки стандартів, управління фінансами, організації науки тощо) з правом у межах своєї спрямованості координувати діяльність інших органів державного управління.

Галузевий характер, зокрема, мають повноваження Міністерства палива й енергетики України, Міністерства аграрної політики України, Міністерства промислової політики України, Міністерства транспорту України, Державного комітету України з будівництва й архітектури, Державного комітету України з енергозбереження, Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства. У положеннях про ці органи визначається їх статус як головних (провідних) органів у системі центральних органів виконавчої влади з певних питань і в контексті з основними завданнями повноваження зазначених органів у галузі охорони навколишнього природного середовища.

Так, у Положенні про Міністерство палива й енергетики України, що затверджено Указом Президента України від 14 квітня 2000 р., встановлено, що це Міністерство (Мінпаливенерго України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України. Мінпаливенерго України є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань забезпечення реалізації державної політики в електроенергетичному, ядерно-промисловому, вугільно-промисловому та нафтогазовому комплексах (далі - паливно-енергетичний комплекс). Основними завданнями Мінпаливенерго України є: державне управління паливно-енергетичним комплексом; забезпечення реалізації державної політики в паливно-енергетичному комплексі; забезпечення енергетичної безпеки держави; розроблення пропозицій щодо вдосконалення економічних важелів стимулювання розвитку паливно-енергетичного комплексу; участь у формуванні, регулюванні та вдосконаленні ринку паливно-енергетичних ресурсів. При реалізації цих завдань Міністерство має забезпечувати у межах своєї компетенції реалізацію проведення державної політики у сфері ядерної, радіаційної та пожежної безпеки й охорони довкілля, здійснювати методичне керівництво й організовувати контроль з цих питань за діяльністю підприємств паливно-енергетичного комплексу; координувати виконання робіт з перетворення об'єкта "Укриття" в екологічно безпечну систему; організовувати функціонування державної системи обліку радіоактивних відходів, сховищ таких відходів і безпечне поводження з ними на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління, до передачі радіоактивних відходів на захоронення; здійснювати організаційно-методичне забезпечення та координацію робіт, пов'язаних із розробленням і виконанням комплексної програми створення ядерно-паливного циклу, а також програм поводження з відпрацьованим ядерним паливом, тимчасового та довгострокового зберігання радіоактивних відходів, зняття з експлуатації реакторних установок та інших об'єктів ядерно-промислового

комплексу тощо.

У Положенні про Міністерство промислової політики України, що затверджено Указом Президента України від 21 вересня 2001 р., наголос зроблено на тому, що це Міністерство забезпечує відповідно до законодавства проведення у промисловому секторі економіки України єдиної науково-технічної, інвестиційної та природоохоронної політики; організовує виконання робіт з комплексної утилізації непридатних боєприпасів, утилізації рідинних компонентів і твердого ракетного палива й інших токсичних речовин на підприємствах і в організаціях, що належать до сфери управління Міністерства.

Ретельно визначені повноваження в галузі охорони навколишнього природного середовища Міністерства транспорту України в Положенні про нього, що затверджено Указом Президента України від 11 травня 2000 р. Це Міністерство, зокрема, має вживати заходів до зменшення шкідливого впливу функціонування транспорту на довкілля та забезпечує екологічну безпеку на транспорті; здійснювати в межах своїх повноважень правове регулювання екологічної безпеки на транспорті за погодженням з Міністерством екології та природних ресурсів України й контроль за станом профілактики та попередженням правопорушень, додержанням законодавства України (включаючи екологічне законодавство), підприємствами галузі та виконанням міжнародних договорів (у тому числі з питань охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки); організовувати в межах своїх повноважень роботу підприємств галузі під час ліквідації наслідків стихійного лиха й інших надзвичайних ситуацій.

З урахуванням особливостей таких сфер як будівництво, промисловість будівельних матеріалів, архітектура та містобудування; управління якими покладається на Державний комітет України з будівництва й архітектури (Держбуд України), визначені повноваження цього Комітету в галузі охорони довкілля в Положенні про нього, що затверджено Указом Президента України від 20 серпня 2002 року. Держбуд України, зокрема, має аналізувати стан планування територій, вживати заходів для формування повноцінного життєвого середовища, підвищення архітектурно-планувального й інженерно-технічного рівня забудови та благоустрою населених пунктів; забезпечувати створення нормативно-методичної бази для проектування, будівництва й експлуатації об'єктів у складних інженерно-геологічних умовах, а також розроблення нових і вдосконалення існуючих методів та засобів інженерного захисту територій, будівель і споруд від небезпечних техногенних і природних процесів; брати участь у розробленні нормативно-правових актів з питань сейсмічного районування, впорядкування промислової забудови й інженерної інфраструктури територій і населених пунктів, а також захисту навколишнього природного середовища під час будівництва; здійснювати в межах своєї компетенції науково-технічне й експертно-нормативне супроводження будівельних робіт на об'єкті "Укриття" Чорнобильської АЕС; брати, у межах своєї компетенції, участь у розробленні та здійсненні інженерно-технічних заходів щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру й реагування на них; організовувати проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт з питань будівництва, промисловості будівельних матеріалів, архітектури та містобудування, збереження традиційного характеру середовища й історичних ареалів населених місць, пам'яток архітектури та містобудування тощо.

Відповідним чином визначені повноваження й центральних органів виконавчої влади (Мінфіну України, Міністерства освіти і науки України, Державного комітету України з

питань технічного регулювання та споживчої політики, Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України, Державного комітету статистики України та ін.), що утворені для реалізації певної функції управління, забезпечують у сферах своєї компетенції координацію інших органів виконавчої влади, у тому числі з питань охорони навколишнього природного середовища.

---

§ 5. Громадське управління в галузі охорони навколишнього природного середовища

Конституція України й нормативні акти екологічного законодавства (хоч і з різним ступенем конкретизації) визнають громадське управління природокористуванням і охороною навколишнього природного середовища важливим конституційним принципом екологічного права. Він ґрунтується на декількох конституційних нормах. По-перше, природні багатства України є об'єктами права власності Українського народу, а кожний громадянин має право користуватися цими природними об'єктами відповідно до закону (ст. 13). По-друге, кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоду (ст. 50). По-третє, громадяни зобов'язані у свою чергу не заподіювати шкоди природі та відшкодувати завдані ними збитки (ст. 66). По-четверте, громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для захисту своїх прав і свобод та задоволення інтересів (ст. 36), у тому числі й екологічних. Отже, наведені норми свідчать, що кожний громадянин вправі та зобов'язаний робити свій особистий внесок у раціональне природокористування й охорону довкілля, діючи самостійно або в складі громадського об'єднання екологічного напрямку.

Екологічна ситуація та зростання свідомості й активності населення обумовили те, що в Україні існує понад 20 екологічних організацій, асоціацій і груп національного рівня та понад 300 - місцевого. Серед них Українське товариство охорони природи, Українське товариство мисливців і рибалок, асоціація "Зелений світ", ботанічні, орнітологічні, географічні, гідроекологічні товариства. Національний екологічний центр, Українська екологічна академія наук, Всеукраїнська екологічна ліга й ін. Для взаємодії ними при Мінкоресурсів створено Громадську екологічну раду.

Для досягнення своїх статутних цілей і завдань, залучення широких верств населення

до охорони довкілля та формування належної екологічної свідомості відповідні громадські організації мають право:

- вільного доступу до інформації про стан довкілля, джерела його забруднення, захворюваність населення. Ці відомості ніким не можуть бути засекречені (ст. 50 Конституції України);
- розробляти і пропагувати свої природоохоронні програми;
- брати участь у розгляді радами, іншими органами місцевого самоврядування питань охорони навколишнього природного середовища, використання природних об'єктів і забезпечення екологічної безпеки або виступати з ініціативою винесення цих питань на місцеві та всеукраїнський референдуми;
- проводити громадську екологічну експертизу в будь-якій сфері діяльності, що потребує екологічного обґрунтування, і публічні слухання або відкриті засідання щодо оцінки екологічної безпеки об'єктів експертизи;
- виконувати за власні кошти та з трудовою участю членів організацій роботи по охороні та відтворенню природних ресурсів, збереженню й покращенню стану навколишнього природного середовища;
- брати участь у проведенні державними органами спеціальної компетенції перевірок дотримання підприємствами, установами, організаціями та громадянами екологічного законодавства й попередження відповідних правопорушень. Громадський екологічний контроль здійснюється громадськими інспекторами з охорони навколишнього природного середовища на підставі відповідного Положення, затвердженого Мінекоресурсів 5 липня 1999 року, яким інспектори наділені певними контрольними функціями;
- пред'являти до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення екологічного законодавства, у тому числі здоров'ю громадян і майну громадських об'єднань;
- здійснювати співробітництво з міжнародними й іноземними неурядовими екологічними організаціями, які, до речі, відіграють значну роль і мають великий вплив на суспільні процеси в розвинутих країнах.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть органи державного управління загальної компетенції. Їх функції та повноваження.
2. Які завдання покладаються на виконавчі органи місцевих рад?
3. Перерахуйте органи державного управління спеціальної компетенції. Які повноваження має кожен з цих органів?
4. Назвіть інші органи державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища.
5. Що таке громадське управління в галузі охорони навколишнього природного середовища?

§ 6. Функції управління в галузі охорони навколишнього природного середовища

Функція управління в галузі охорони навколишнього природного Середовища - це визначений у законодавчих та інших нормативно-правових актах напрямок діяльності суб'єкта чи групи суб'єктів щодо організації охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання, відтворення природних ресурсів.

До основних функцій управління в галузі охорони навколишнього природного середовища відносяться: планування у галузі охорони навколишнього природного середовища; екологічний моніторинг; державний облік у галузі охорони навколишнього природного середовища; екологічне нормування, лімітування, ліцензування; екологічна експертиза; екологічний аудит; контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища.

Планування заходів щодо охорони довкілля та використання природних ресурсів здійснюється у складі програм, прогнозів соціально-економічного розвитку та на основі екологічних програм, що розробляються на загальнодержавному, міжрегіональному та місцевому рівнях.

Загальнодержавними екологічними програмами визначається єдина політика у галузі охорони довкілля, передбачаються заходи щодо стабілізації та поліпшення стану довкілля в Україні чи окремих його складових (прикладом таких програм є: Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки, затверджена Законом України від 21.09.2000 р.; Загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами, затверджена Законом України від 14.09.2000 р.; Загальнодержавна програма розвитку водного господарства, затверджена Законом України від 17.01.2002 р.; Загальнодержавна програма охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів, затверджена Законом України від 22.03.2001 р. тощо). Міжрегіональні екологічні програми визначають заходи щодо вирішення екологічних проблем, спільних для двох і більше областей України. Місцеві програми (обласні, районні, міські, селищні, сільські) розробляються із врахуванням заходів, що передбачені загальнодержавними та міжрегіональними екологічними програмами, та природних особливостей і рівня техногенного навантаження на довкілля у відповідних місцевостях.

В екологічних програмах із врахування вимог екологічного законодавства та міжнародних договорів у галузі охорони довкілля висвітлюються такі питання: необхідність і стисле обґрунтування доцільності розроблення програми; основна мета програми й термін її реалізації; характеристика сучасного стану проблеми, на розв'язання якої спрямована програма; основні (пріоритетні) напрями дій для досягнення

кінцевої мети програми; етапи вирішення завдань програми й терміни їх виконання; комплекси заходів, що мають здійснюватися на кожному з етапів; орієнтовні розрахунки вартості реалізації програми та джерела її фінансування; очікувані результати реалізації заходів програми та їх відповідність головній меті; прогнозна характеристика стану навколишнього природного середовища за етапами реалізації програми; механізм реалізації та фінансування програми і контролю за її виконанням.

Залежно від поставлених завдань у програмах можуть висвітлюватися й інші питання. Рішення про розроблення державних і міжрегіональних екологічних програм приймає Кабінет Міністрів України, а місцевих екологічних програм - місцеві ради. Розроблення державних і міжрегіональних екологічних програм організує центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів із залученням інших органів виконавчої влади та наукових установ і організацій. Розроблення місцевих екологічних програм організують місцеві державні адміністрації та виконавчі органи місцевих рад. Рішення про затвердження загальнодержавних екологічних програм приймається Верховною Радою України, міжрегіональних екологічних програм - Кабінетом Міністрів України, місцевих екологічних програм - місцевими радами.

Порядок розробки та затвердження програм у галузі охорони навколишнього природного середовища регламентується Конституцією України (п. 6 ст. 85, п. 3 ст. 119, п. 5 ст. 138), Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища" (ст. 6), Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" (п."а" абз. 3 ст. 33), Законом України "Про державні цільові програми від 18.03.2004 р. та іншими нормативно-правовими актами.

Екологічний моніторинг (моніторинг довкілля) - це система спостережень, збирання, оброблення, передавання, збереження й аналізу інформації про стан довкілля, прогнозування його змін і розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень про запобігання негативним змінам стану довкілля та дотримання вимог екологічної безпеки. Система моніторингу - це відкрита інформаційна система, пріоритетами функціонування якої є захист життєво важливих екологічних інтересів людини та суспільства; збереження природних екосистем; відвернення кризових змін екологічного стану довкілля та запобігання надзвичайним екологічним ситуаціям.

Моніторинг довкілля здійснюється Міністерством надзвичайних ситуацій, Міністерством охорони здоров'я, Мінагрополітики, Держкомлісгоспом, Мінприроди, Держкомприродресурсів, Держводгоспом, Держкомземом, Держжитлокомунгоспом, їх органами на місцях, а також підприємствами, установами й організаціями, що належать до сфери їх управління, які є суб'єктами системи моніторингу за загальнодержавною і регіональними (місцевими) програмами реалізації відповідних природоохоронних заходів. Координацію діяльності суб'єктів системи моніторингу, розгляду поточних питань, пов'язаних з проведенням моніторингу довкілля, здійснює міжвідомча комісія з питань моніторингу довкілля із секціями за відповідними напрямками, склад і положення про яку затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Основними завданнями суб'єктів системи моніторингу є: довгострокові систематичні спостереження за станом довкілля; аналіз екологічного стану довкілля та прогнозування його змін; інформаційно-аналітична підтримка прийняття рішень у галузі охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки; інформаційне обслуговування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також забезпечення екологічною інформацією населення країни та

міжнародних організацій.

Порядок здійснення екологічного моніторингу (моніторингу довкілля) визначається Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища" (стаття 22), Положенням про державну систему моніторингу довкілля, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 р. № 391 (з наступними змінами).

Державний облік в галузі охорони навколишнього природного середовища має своїм завданням встановлення кількісних, якісних та інших характеристик природних ресурсів, а також обсягів викидів (скидів) забруднюючих речовин, виконання завдань по охороні навколишнього природного середовища. Такий облік здійснюється шляхом ведення кадастрів природних ресурсів та по лінії державної статистики.

Державні кадастри природних ресурсів є систематизованим зведенням відомостей про кількісні, якісні й інші характеристики природних ресурсів по окремих регіонах та країни в цілому. Порядок ведення кадастрів природних ресурсів визначається Кабінетом Міністрів України (стаття 23 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища"). Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 28.12.2001 р. № 1781 затверджено Положення про регіональні кадастри природних ресурсів. Згідно цього Положення регіональні кадастри ведуться за окремими видами природних ресурсів: земельні ресурси; водні ресурси; природні рослинні ресурси; ресурси тваринного світу; природні лікувальні ресурси; мінерально-сировинні ресурси, корисні копалини родовищ, проявів, а також корисні копалини техногенних родовищ.

Розділ "Земельні ресурси" включає відомості та дані про місця розташування і правовий режим земельних ділянок, їх оцінку, класифікацію, кількісну та якісну характеристику, розподіл серед власників і землекористувачів. Розділ "Водні ресурси" містить дані державного обліку поверхневих і підземних вод, водокористування, які систематизуються за водними об'єктами, їх ділянками, водозбірними басейнами річок, басейнами підземних вод, водогосподарськими ділянками, економічними районами, адміністративно-територіальними одиницями, а також; відомості про водогосподарські об'єкти, що забезпечують використання води, очищення та скид зворотних вод (з оцінкою їх ефективності). Розділ "Природні рослинні ресурси" включає відомості, що характеризують кількісний, якісний стан та економічну оцінку дикорослих та інших несільськогосподарського призначення судинних рослин, у тому числі лісових (розподіл між користувачами, віднесення до груп, категорій захисності, інші дані), а також дані про мохоподібні, водорості, лишайники та гриби. Розділ "Ресурси тваринного світу" містить дані щодо обліку тварин, хордових, у тому числі хребетних (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби й інші) і безхребетних (членистоногі молюски, голошкірі та інші) в усьому їх видовому і популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), що перебувають у стані природної волі, за окремими видами (групами видів) тварин, а також відомості про стан тваринного світу, чисельність і обсяги господарського використання цих тварин, їх частин (роги, шкіра тощо) та продукти життєдіяльності диких тварин (мед, віск тощо). Розділ "Природні лікувальні ресурси" включає дані щодо природних лікувальних ресурсів: мінеральні та термальні води, лікувальні грязі, озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти й комплекси з кліматичними умовами, сприятливими для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань, а також щодо їх кількості, якості й інших важливих характеристик цих ресурсів, можливих обсягів, способів і режиму їх використання. Розділ "Мінерально-сировинні ресурси, корисні копалини родовищ, проявів, а також

корисні копалини техногенних родовищ" містить відомості щодо кожного виду корисних копалин усіх відкритих родовищ регіону незалежно від кількості запасів, стану їх розвідки, освоєння і відомчої належності та відомості щодо проявів техногенних родовищ. Ведення регіональних кадастрів за розділами здійснюють територіальні органи Держкомзему, Держкомлісгоспу, Держводгоспу та МОЗ.

Урядовими постановами також затверджено: Порядок створення і ведення Державного кадастру природних лікувальних ресурсів (від 26.07.2001 р. № 872); Порядок створення і ведення Державного кадастру природних територій курортів (від 23.05.2001 р. № 562); Порядок ведення державного водного кадастру (від 08.04.1996 р. № 413); Порядок ведення державного обліку лісів і державного лісового кадастру (від 27.09.1995 р. № 767); Положення про порядок ведення державного кадастру тваринного світу (від 15.11.1994 р. № 772); Положення про порядок ведення державного земельного кадастру (від 12.01.1993 р. № 15).

Система обліку в галузі охорони навколишнього природного середовища включає й систему державної звітності, що здійснюється підприємствами, установами й організаціями, діяльність яких пов'язана з природокористуванням і впливом на довкілля. Відповідну інформацію вони мають надавати за встановленими формами статистичної звітності органам, що ведуть державний облік у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України (див., зокрема, Постанови Кабінету Міністрів України № 31655 від 13.12.2001 р. "Про затвердження Порядку ведення державного обліку в галузі атмосферного повітря", № 2034 від 01.11.1999 р. "Про затвердження Порядку ведення державного обліку та паспортизації відходів", № 1525 від 18.12.1996 р. "Про затвердження Положення про державну систему обліку та контролю ядерних матеріалів" тощо).

Екологічне нормування, лімітування, ліцензування. Екологічне нормування та лімітування здійснюється з метою регулювання допустимих обсягів впливів виробничої та іншої господарської діяльності на стан довкілля, окремих природних ресурсів.

Екологічні нормативи встановлюють гранично допустимі викиди та скиди в навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин, рівні допустимого шкідливого впливу на нього фізичних і біологічних факторів. Законодавством України можуть встановлюватися нормативи використання природних ресурсів та інші екологічні нормативи.

Екологічні нормативи повинні встановлюватися з урахуванням вимог санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм, гігієнічних нормативів. Нормативи гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі та рівні шкідливих фізичних і біологічних впливів на нього є єдиними для всієї території України. У разі необхідності для курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних та інших окремих районів можуть встановлюватися більш суворі нормативи гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин та інших шкідливих впливів на навколишнє природне середовище.

Екологічні нормативи розробляються і вводяться в дію спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища й іншими уповноваженими на те державними органами відповідно до законодавства України (стаття 33 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища").

Екологічне лімітування здійснюється шляхом встановлення лімітів використання

природних ресурсів - граничних обсягів, у межах яких дозволяється спеціальне використання лісових ресурсів, корисних копалин, рибних запасів та інших об'єктів водного промислу, поверхневих і підземних вод мисливських та немисливських видів тварин, рослин і тварин, занесених до Червоної книги України, природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Ліміти використання природних ресурсів устанавлюються з метою забезпечення раціонального, економного використання природних ресурсів, збереження просторової та видової різноманітності, цілісності природних об'єктів і комплексів. На основі цих лімітів видаються дозволи на спеціальне використання природних ресурсів. Порядок устанавлення лімітів використання природних ресурсів визначено Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища" (стаття 43), Положенням про порядок устанавлення лімітів використання природних ресурсів загальнодержавного значення" (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 р.), Правилами відпуску деревини на пні в лісах України (затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 1999 р.) та деякими іншими актами.

Ліміти (квоти) на видобування корисних копалин (у тому числі континентального шельфу), за винятком загальнопоширених, і строки їх дії затверджує Кабінет Міністрів України за поданням Мінекономіки та Держкомприродресурсів, погодженим з обласними державними адміністраціями. Ліміти використання рибних запасів та інших об'єктів водного промислу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення, у розрізі річкових басейнів, морських районів промислу, основних типів і категорій водойм щорічно затверджуються Мінприроди України за поданням Укрдержрибгоспу на підставі обґрунтувань науково-дослідних устанав та організацій. Ліміти на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення затверджуються Мінприроди за поданням органів, у віданні яких знаходяться ці природні ресурси, на підставі обґрунтовуючих матеріалів, погоджених з відповідними науковими установами та спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері охорони навколишнього природного середовища в Автономній Республіці Крим, державними управліннями охорони навколишнього природного середовища в областях, містах Києві та Севастополі. Ліміти використання мисливських видів парнокопитних тварин, ведмеда, куниць лісової та кам'яної, норки американської, тхора лісового, бобра, нутрії вільної, ондатри, бабака, білки затверджуються на мисливський сезон Мінприроди за поданням Держкомлісгоспу на підставі пропозицій користувачів мисливських угідь, погоджених із їх територіальними органами в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі. Ліміти використання немисливських видів тварин затверджуються Мінприроди за кожним окремим видом цих тварин відповідно до подання спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері охорони навколишнього природного середовища в Автономній Республіці Крим, відповідних державних управлінь в областях, містах Києві та Севастополі за наявності обґрунтовуючих матеріалів відповідних наукових устанав. Розміри лісосічного фонду (запаси деревини, призначеної для заготівлі під час рубок головного користування) та площ хвойних насаджень для заготівлі живиці встанавлюються Кабінетом Міністрів України (на підставі пропозицій щодо розподілу лісосічного фонду та заготівлі живиці в розрізі областей, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, до сфери управління яких належать лісочористувачі, які узагальнює Мінекономіки та погоджує з Держкомлісгоспом та

Мінприроди) у межах розрахункової лісосіки, виходячи з потреб у лісових ресурсах. Затверджені ліміти розподіляються по регіонах і природокористувачах.

Ліміти використання природних ресурсів місцевого значення, тобто не віднесених законодавством України до природних ресурсів загальнодержавного значення, затверджуються Урядом Автономної Республіки Крим, виконавчими органами місцевих рад.

Екологічне ліцензування здійснюється шляхом надання дозволів (ліцензій) на спеціальне використання природних ресурсів, здійснення діяльності, пов'язаної з негативним впливом на довкілля.

Так, законодавство вимагає отримання дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, рівні впливу фізичних і біологічних факторів на атмосферне повітря (статті 11, 13 Закону України "Про атмосферне повітря"). Передбачено, зокрема, що дозволи на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря видаються за умови: неперевищення протягом терміну їх дії встановлених нормативів екологічної безпеки; не перевищення нормативів допустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарних джерел; дотримання вимог до технологічних процесів у частині обмеження викидів забруднюючих речовин.

Обов'язковим є отримання дозволу на виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення й утилізацію отруйних речовин, у тому числі токсичних промислових відходів, продуктів біотехнології та інших біологічних агентів. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 440 від 20.06.1999 р. (з наступними змінами) дозвіл видається Мінприроди за погодженням з МОЗ, Держнагляд-охоронпраці, Мінтрансом, МВС відповідно до Переліку отруйних речовин, у тому числі продуктів біотехнологій та інших біологічних агентів, виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення й утилізація яких здійснюються за наявності дозволу, що додається до зазначеної постанови Кабінету Міністру України). Спеціальний дозвіл (ліцензія) має бути отриманий в органах Мінприроди суб'єктами підприємницької діяльності на використання джерел іонізуючого випромінювання (стаття 23 Закону України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" від 08.02.1995 р.).

Законодавством передбачено й інші випадки отримання дозволів на спеціальне використання природних ресурсів (Розділ "Право власності на природні ресурси та право природокористування").

Екологічна експертиза. Це вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколога-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі й оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки (стаття 1 Закону України "Про екологічну експертизу" від 09.02.1995 р.).

Згідно зі статтею 26 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" в Україні здійснюються державна, громадська й інші види екологічної експертизи. Проведення екологічної експертизи є обов'язковим у процесі законотворчої,

інвестиційної, управлінської, господарської та іншої діяльності, що впливає на стан навколишнього природного середовища. Порядок проведення екологічної експертизи визначається Законом України "Про екологічну експертизу" й іншими нормативно-правовими актами.

Державна екологічна експертиза проводиться експертними підрозділами чи спеціально створюваними комісіями спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища та його органів на місцях на основі принципів законності, наукової обґрунтованості, комплексності, незалежності, гласності та довгострокового прогнозування. Завданнями державної екологічної експертизи є: а) визначення екологічної безпеки господарської та іншої діяльності, яка може нині або в майбутньому прямо або посередньо негативно вплинути на стан навколишнього природного середовища; б) встановлення відповідності передпроектних, передпланових, проектних та інших рішень вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища; в) оцінка повноти й обґрунтованості передбачуваних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища та здоров'я населення, яка здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища разом зі спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я. Для участі в проведенні державної екологічної експертизи можуть залучатися відповідні органи державного управління України, представники науково-дослідних, проектно-конструкторських, інших установ та організацій, вищих навчальних закладів, громадськості, експерти міжнародних організацій.

Висновок державної екологічної експертизи після затвердження спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища є обов'язковим для виконання. Позитивний висновок державної екологічної експертизи є підставою для відкриття фінансування всіх програм і проектів. Реалізація програм, проектів і рішень без позитивного висновку державної екологічної експертизи забороняється.

Громадська екологічна експертиза здійснюється незалежними групами спеціалістів з ініціативи громадських об'єднань, а також місцевих органів влади за рахунок їх власних коштів або на громадських засадах. Громадська екологічна експертиза проводиться незалежно від державної екологічної експертизи. Висновки громадської екологічної експертизи можуть враховуватися органами, які здійснюють державну екологічну експертизу, а також органами, що заінтересовані в реалізації проектних рішень або експлуатують відповідний об'єкт.

Екологічний аудит - це документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання й об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи управління навколишнім природним середовищем та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища й іншим критеріям екологічного аудиту.

Об'єктами екологічного аудиту є: підприємства, установи й організації, їх філії та представництва чи об'єднання, окремі виробництва, інші господарські об'єкти; системи управління навколишнім природним середовищем; інші об'єкти, передбачені законом. Екологічний аудит може проводитися щодо підприємств, установ та організацій, їх філій і представництв чи об'єднань, окремих виробництв, інших господарських об'єктів у

цілому або щодо окремих видів їх діяльності.

Екологічний аудит проводиться в процесі приватизації об'єктів державної власності, іншої зміни форми власності, зміни конкретних власників об'єктів, а також; для потреб екологічного страхування, у разі передачі об'єктів державної та комунальної власності в ;, довгострокову оренду, в концесію, створення на основі таких об'єктів спільних підприємств, створення, функціонування та сертифікації систем управління навколишнім природним середовищем, а також здійснення господарської та іншої діяльності.

Екологічний аудит в Україні може бути добровільним чи обов'язковим. Добровільний екологічний аудит здійснюється стосовно будь-яких об'єктів екологічного аудиту на замовлення заінтересованого суб'єкта за згодою керівника чи власника об'єкта екологічного аудиту. Обов'язковий екологічний аудит здійснюється на замовлення заінтересованих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування щодо об'єктів або видів діяльності, які становлять підвищену екологічну небезпеку, відповідно до переліку, що затверджується Кабінетом Міністрів України, у таких випадках: банкрутство; приватизація, передача в концесію об'єктів державної та комунальної власності; передача або придбання в державну чи комунальну власність; передача у довгострокову оренду об'єктів державної або комунальної власності; створення на основі об'єктів державної та комунальної власності спільних підприємств; екологічне страхування об'єктів; завершення дії угоди про розподіл продукції відповідно до закону; в інших випадках, передбачених законом.

Екологічний аудит поділяється на внутрішній і зовнішній. Внутрішній екологічний аудит об'єкта проводиться на замовлення його власника чи органу, уповноваженого на управління ним, для власних потреб. Зовнішній екологічний аудит проводиться на замовлення інших заінтересованих суб'єктів.

Екологічний аудит може здійснювати особа (екологічний аудитор), яка має відповідну вищу освіту, досвід роботи у сфері охорони навколишнього природного середовища або суміжних сферах не менше чотирьох років підряд та якій видано в установленому порядку сертифікат на право здійснення такої діяльності. Екологічний аудит може здійснюватись юридичною особою, статутом якої передбачений цей вид діяльності та в штаті якої є хоча б один екологічний аудитор.

Забороняється проведення екологічного аудиту органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, особам, яким законом заборонено займатися підприємницькою діяльністю. Забороняється здійснювати екологічний аудит господарських об'єктів екологічним аудиторам, якщо вони мають акції цих об'єктів або в іншій формі мають безпосереднє відношення до них.

Екологічний контроль. Під ним розуміється перевірка додержання господарюючими й іншими суб'єктами вимог екологічного законодавства. Екологічний контроль у тій чи іншій формі здійснюють практично всі органи держави (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування), що приймають рішення з питань охорони довкілля, екологічної безпеки, використання природних ресурсів (контроль за виконанням цих рішень). Серед цих органів є такі, що спеціально уповноважені виконувати функції державного екологічного контролю. До таких органів за законодавством відносяться:

- Державна екологічна інспекція (Держекоінспекція), основним завданням якої є здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства про охорону

навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, екологічну безпеку. Держекоінспекція є урядовим органом державного управління, який діє у складі Мінприроди і йому підпорядковується (Положення про Державну екологічну інспекцію затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2001 р.);

- Державна екологічна інспекція з охорони довкілля Північно-Західного регіону Чорного моря Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, котра є спеціальним підрозділом Мінприроди України та входить до сфери його управління. Інспекція в межах своїх повноважень забезпечує реалізацію державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання й відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної та у межах своєї компетенції радіаційної безпеки відповідно на території західного кордону України по р. Дунай до м. Скадовська (включно) Херсонської області (Положення про цю інспекцію затверджено наказом Мінприроди України № 282 від 27.07.2004 р.);

- Державна Азово-Чорноморська екологічна інспекція (є спеціальним підрозділом Мінприроди України з питань охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки та входить до сфери його управління), котра в межах своїх повноважень забезпечує реалізацію державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання й відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної та у межах своєї компетенції радіаційної безпеки відповідно на території від міста Скадовська до міста Генічеська Херсонської області навколо Кримського півострова (Положення про цю інспекцію затверджено наказом Мінприроди України № 65 від 23 лютого 2004 р.);

- Державна екологічна інспекція Азовського моря Міністерства охорони навколишнього природного середовища, котра у сфері своєї діяльності забезпечує здійснення державного контролю в галузі охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів (крім надр), екологічної безпеки тощо (Положення про цю інспекцію затверджено наказом Мінприроди України № 65 від 23.02.2004 р.);

- Державна інспекція з контролю за охороною, захистом, використанням і відтворенням лісів (Держлісінспекція), яка діє у складі Мінприроди і йому підпорядковується, її основними завданнями є: участь у межах своєї компетенції в реалізації державної політики у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів; здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів (Положення про Державну інспекцію з контролю за охороною, захистом, використанням і відтворенням лісів затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 770 від 16 червня 2004 р.);

- Державна служба заповідної справи, яка має її сприяти реалізації державної політики у сфері збереження та невиснажливого використання природно-заповідного фонду, відтворення його природних комплексів та об'єктів (Положення про Державну службу заповідної справи затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2001 р.);

- Державний департамент рибного господарства (Укрдержрибгосп, який діє у складі Мінагрополітики та її йому підпорядковується (Положення про Державний і/департамент рибного господарства, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2000 р.). Його основним завданням є участь у реалізації державної політики у сфері рибного господарства, охорони, відтворення і раціонального

використання водних живих ресурсів;

- Державна санітарно-епідеміологічна служба (Держсанепідемслужба), яка діє у складі МОЗ і йому підпорядковується. Основними завданнями Держсанепідемслужби є: участь у реалізації державної політики у сфері забезпечення санітарного й епідемічного благополуччя населення, безпеки для здоров'я і життя людини середовища життєдіяльності; узагальнення практики застосування законодавства у сфері забезпечення санітарного й епідемічного благополуччя населення, розроблення пропозицій щодо вдосконалення актів за конодавства; визначення першочергових заходів щодо профілактики інфекційних хвороб, професійних захворювань, масових неінфекційних захворювань (отруень), радіаційних уражень людей, запобігання шкідливому впливу на стан їх здоров'я та життя факторів середовища життєдіяльності тощо (Положення про Державну санітарно-епідеміологічну службу затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 1272 від 24 вересня 2004 р.);

- Державний комітет ядерного регулювання України (Держатомрегулювання України), основним завданням якого є забезпечення додержання вимог ядерної та радіаційної безпеки; здійснення в межах своєї компетенції державного регулювання безпеки використання ядерної енергії, додержання вимог ядерної та радіаційної безпеки; здійснення державного нагляду за додержанням законодавства, норм, правил і стандартів з використання ядерної енергії, вимог ядерної та радіаційної безпеки (Положення про Державний комітет ядерного регулювання України затверджено Указом Президента України від 6 березня 2001 року);

- Державний комітет України по земельних ресурсах здійснює державний контроль за додержанням вимог земельного законодавства щодо умов зняття, збереження та використання родючого шару ґрунту під час проведення гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт, пов'язаних з порушенням ґрунтового покриву, своєчасного проведення рекультивациі порушених земель в обсягах, передбачених проектом рекультивациі земель; дотримання правил, установленого режиму експлуатації протиерозійних, гідротехнічних споруд, збереження захисних насаджень і межових знаків, а також: інших вимог щодо охорони й використання земель (стаття 6 Закону України "Про державний контроль за використанням та охороною земель від 19.06.2003 р.).

Контроль у галузі охорони довкілля здійснюють також: органи Державного комітету по водному господарству - контроль за дотриманням режимів роботи водосховищ і водогосподарських систем (п. 12 ст. 16 Водного кодексу України); Державна автомобільна інспекція МВС України - контроль за охороною навколишнього середовища від шкідливого впливу автомато-транспортних засобів (Положення про Державну автомобільну інспекцію МВС України, яке затверджене постановою Кабінету Міністрів України від № 341 14 квітня 1997 р.); Державний департамент нагляду за додержанням законодавства про працю (Держнаглядпраці), який є урядовим органом державного управління, що діє у складі Мінпраці та підпорядковується йому, здійснює державний нагляд за ведення робіт по геологічному вивченню надр, їх використанням та охороною, а також: використанням і переробкою мінеральної сировини (стаття 61 Кодексу України про надра); Державний комітет природних ресурсів України здійснює державний контроль за геологічним вивченням надр, забезпечує здійснення державного геодезичного нагляду за топографо-геодезичною і картографічною діяльністю, приймає участь у здійсненні державного контролю та нагляду за охороною і використанням надр

(Положення про Державний комітет природних ресурсів України, затверджене Указом Президента України № 177 від 10 лютого 2004 р.).

Органам, що здійснюють державний екологічний контроль за законодавством, надано право відповідно до своїх повноважень: обстежувати в установленому порядку підприємства, установи й організації з метою перевірки додержання ними вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, екологічну та радіаційну безпеку; обмежувати чи тимчасово припиняти в установленому порядку діяльність підприємств, установ і організацій та експлуатацію об'єктів (у тому числі будівництво, реконструкцію та розширення об'єктів) і подавати Мінприроди пропозиції щодо припинення діяльності цих підприємств, установ і організацій у разі порушення вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища; опломбовувати приміщення, устаткування та апаратуру підприємств, установ, організацій та об'єктів, стосовно яких було прийняте в установленому порядку рішення про обмеження чи тимчасове припинення їх діяльності; перевіряти документи на право спеціального використання природних ресурсів; складати акти перевірки та протоколи про адміністративні правопорушення й розглядати справи про адміністративні правопорушення у межах повноважень, визначених законом; давати обов'язкові для виконання приписи з питань, що належать до її повноважень; доставляти осіб, які вчинили порушення вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, до органів внутрішніх справ або виконавчих органів сільських, селищних рад, якщо особу порушника не може бути встановлено на місці вчинення порушення; вживати в установленому порядку заходів досудового врегулювання спорів і звертатися до суду з питань відшкодування збитків, заподіяних унаслідок порушенням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища; передавати до прокуратури, органів досудового слідства й органів дізнання матеріали про діяння, у яких вбачаються ознаки злочину; вилучати в установленому порядку в осіб, які порушили вимоги законодавства про охорону навколишнього природного середовища, знаряддя добування об'єктів рослинного та тваринного світу, транспортні (у тому числі плавучі) засоби, обладнання та предмети, що є знаряддям незаконного добування об'єктів рослинного та тваринного світу, незаконно добуті природні ресурси і продукцію, що з них вироблена, а також відповідні документи (ліцензії, дозволи тощо); здійснювати відповідно до закону фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку як допоміжний засіб для запобігання та розкриття порушень вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища тощо.

Контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища здійснюють і громадські інспектори охорони навколишнього природного середовища. Згідно статті 36 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" вони: беруть участь у проведенні спільно з працівниками органів державного контролю рейдів і перевірок додержання підприємствами, установами, організаціями та громадянами законодавства про охорону навколишнього природного середовища, додержання норм екологічної безпеки та використання природних ресурсів; проводять перевірки та складають протоколи про порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища та подають їх органам державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища та правоохоронним органам для притягнення винних до відповідальності; подають допомогу органам державного контролю в галузі

охорони навколишнього природного середовища в діяльності по запобіганню екологічним правопорушенням. Органи громадського контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища можуть здійснювати й інші функції відповідно до законодавства України. Положення про громадський контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища затверджується Мінприроди України.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення функції управління в галузі охорони навколишнього природного середовища.
2. Назвіть основні функції управління в галузі охорони навколишнього природного середовища. Розкрийте кожен з них.

Література

1. Государственно-правовое управление качеством окружающей среды. - Киев - Одесса, 1983.
2. Голиченков А.К. Экологический контроль: теория и практика правового обеспечения. - М., 1991.
3. Костицкий В.В. Экология переходного периода: право, держава, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні). -К.,2001.
4. Охрана окружающей среды: управление, право. - К., 1982.
5. Єрофеев М.І., Малишева Н.Р. Співвідношення державного і місцевого рівнів регулювання природоохоронних відносин // У зб.: Ідеологія державотворення в Україні: історія і сучасність: Матеріали науково-практичної конференції. - К., 1997. - С. 293-295.